

Kreditora prasījuma rašanās laika nozīme

Haralds Skaburskis

*LAS "Latvijas Krājbanka",
Restrukturizācijas un tiesvedību pārvalde*

Kopsavilkums

Lai gan Maksātnespējas likuma 96. panta pirmajā daļā noteikts, ka administratoram ir pienākums tiesā celt prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ja tas ir nodarījis zaudējumus parādniekam, faktiski likumdevējs par prasības celšanas kritēriju ir domājis zaudējumu nodarīšanu parādnieka kreditoriem, nevis pašam parādniekam.

Ja tiesa apmierina administratora prasību un atzīst parādnieka iepriekš slēgto darījumu par spēkā neesošu, tiek atgūta manta, kura administratoram ir atkārtoti jārealizē, bet iegūtie līdzekļi jāsadala.

Atbilstīgi Civilprocesa likuma 1. pantam, Maksātnespējas likuma 6. panta 1. un 2. punktam, kā arī Maksātnespējas likuma 73. panta 4. punktam ir paredzēts, ka ne katrs kreditors ir tiesīgs saņemt līdzekļus sava prasījuma apmierināšanai, bet tikai tas, kura tiesības darījums ir aizskāris.

Maksātnespējas likuma 73. panta ceturtajā daļā teikts, ka kreditora prasījumā ir obligāti jānorāda šā prasījuma rašanās laiks, t. i., brīdis, kad kreditors ir ieguvis tiesības pret maksātnespējīgo parādnieku. Ņemot vērā, ka tiesības ir aizsargājamas ar to iegūšanas brīdi, nevis ātrāk, var secināt, ka administratoram, vērtējot darījuma apstrīdēšanas lietderību, ir jāvērtē, vai kreditoram, kuru potenciāli apstrīdamais darījums ir aizskāris, vispār ir bijis prasījums pret parādnieku.

Maksātnespējas likuma 6. panta pirmajā punktā definētais tiesību saglabāšanas princips paredz, ka maksātnespējas procesā ir jānodrošina tiesību saglabāšanas princips, t. i., jāievēro pirms procesa iegūtās kreditoru tiesības. Minētajos apstākļos, laiks, kuru kreditors ir norādījis savā kreditora prasījumā kā prasījuma rašanās brīdi, ir mirklis, ar kuru kreditors ir ieguvis pret parādnieku tiesības, kuras atbilstīgi tiesību aizsardzības principam ir jāievēro maksātnespējas procesā. Tāpēc var secināt, ka tiesību saglabāšanas princips piemērojams ar brīdi, kad kreditoram bija radies prasījums pret maksātnespējīgo parādnieku.

Kreditora tiesības saņemt sava prasījuma apmierinājumu nevar rasties ātrāk par prasījuma pret parādnieku rašanos. Piemēram, šādā situācijā: administrators ir apstrīdējis parādnieka darījumu, kas slēgts 2012. gada 1. janvārī, savukārt maksātnespējas process parādniekam ir pasludināts 2014. gada 1. janvārī, bet kreditors prasījumā norādījis un administrators, pieņemot pozitīvu lēmumu par kreditora prasījumu, ir atzinis, ka prasījums radies 2013. gada 1. janvārī. Šajos apstākļos darījums nav aizskāris kreditora tiesības un intereses, tāpēc kreditora prasījums nav apmierināms no attiesātās mantas realizācijā iegūtajiem līdzekļiem.

Gadījumā, ja maksātnespējas procesā ir vairāki kreditori, no kuriem daļai prasījums radies pirms apstrīdētā darījuma, bet daļai – pēc, apmierināmi ir tikai to kreditoru prasījumi, kuri radušies pirms apstrīdētā darījuma.

Atslēgvārdi: maksātnespēja, maksātnespējas procesa administrators, tiesību iegūšanas brīdis, tiesvedība.

Ievads

Pēdējos gados plašu rezonansi gūst ļaunprātīgu maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesu apspriešana medijos. Atsevišķu kreditoru pacietības mērs ir pilns, un ļaunprātīgie maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesi tiek publiskoti. Aizdomas par šādu rīcību skar administratorus, lai gan tieši viņu pienākums ir nodrošināt likumīgus un efektīvus maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesus.

Šobrīd Saeimā kārtējo reizi tiek grozīts Maksātnespējas likums, bet – kā jau ir norādījusi Satversmes tiesa *Danske* bankas konstitucionālās sūdzības lietā Nr. 2012-25-01 – pamattiesības aizskar nevis Maksātnespējas likuma normas *per se*, bet gan to interpretācija un piemērošana [6, 24].

“Efektīva, prognozējama un konsekventa prakse ļauj mazināt negodprātīgu rīcību komersantu savstarpējās attiecībās.” Ar šādiem ievadvārdiem sākas 2014. gada 29. aprīlī Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu sanāksmē akceptētais tiesu prakses apkopojums “Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros” (turpmāk – Tiesu prakses apkopojums).

No Tiesu prakses apkopojuma ievadvārdiem netieši izriet, ka viens no mērķiem ir mazināt pēdējā laikā aktuālo ļaunprātīgu maksātnespējas un tiesiskās aizsardzības procesu problēmu.

Raksta mērķis ir uzsvērt kreditora prasījuma rašanās laika nozīmi administratoru prasībās par darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, t. sk. izsolē iegūto līdzekļu sadalē.

Uzskatu par kļūdainu un no likuma neizrietošu uzskatu, ka no iegūtajiem līdzekļiem noteikti apmierināmi ir tikai kreditoru prasījumi. Iespējamās pat situācijas, ka atkārtotā izsolē iegūtie līdzekļi vispār nav novirzāmi kreditoru prasījumu dzēšanai. Šāda situācija teorētiski iespējama tikai gadījumā, ja administrators prasību ir cēlis sliktā ticībā, piemēram, ar mērķi saņemt atlīdzību.

Maksātnespējas likums maksātnespējas procesa administratoriem uzliek par pienākumu nodrošināt likumīga un efektīva maksātnespējas procesa norisi. Taču tā nav iespējama bez parādnieka iepriekš slēgto līgumu izvērtēšanas.

Maksātnespējas likuma 96. pantā noteikts, ka administratoram ir tiesības celt tiesā prasību par parādnieka iepriekš slēgtā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ja darījums ir sagādājis zaudējumus parādniekam. Ja tiesa apmierina administratora prasību un atzīst parādnieka iepriekš slēgto darījumu par spēkā neesošu, tiek atgūta manta, kura administratoram ir atkārtoti jārealizē, bet iegūtie līdzekļi – jāsadala.

Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka darījumu apstrīdēšanas kritērijus pieņemts dalīt divās kategorijās:

- 1) objektīvie;
- 2) subjektīvie [7, 137].

Objektīvie kritēriji balstās uz samērā vienkārši konstatējamiem un pierādāmiem objektīviem faktiem (piemēram, darījums ir noticis kādu laika periodu pirms maksātnespējas), savukārt subjektīvie kritēriji ir balstīti uz pušu nodoma noskaidrošanu un vērtēšanu (piemēram, parādnieks ir apzināti samazinājis aktīvus, respektīvi, nobēdzinājis līdzekļus no kreditoru piedziņas).

Minētais apliecina, ka darījuma pušu nodoma noskaidrošana ir ļoti būtiska, jo var sniegt atbildi, vai vienošanās ir slēgta labā vai sliktā ticībā. Ja darījuma pušu nodoms bijis mantas nobēdzināšana no kreditoru piedziņas, tad administratoram jānoskaidro kreditoru sastāvs vienošanās brīdī. Administratoram jākonstatē, kuru kreditoru darījums ir aizskāris.

Lai noteiktu, vai darījums ir aizskāris kreditora tiesības, administratoram jāgūst apstiprinājums, ka parādnieka maksātnespējas procesā atzītajam kreditoram ir bijis prasījums pret parādnieku apstrīdamā darījuma brīdī, jo atbilstīgi Civilprocesa likuma 1. pantam, Maksātnespējas likuma 6. panta 1. un 2. punktam, Maksātnespējas likuma 73. panta 4. punktam ne katrs kreditors ir tiesīgs saņemt līdzekļus sava prasījuma apmierināšanai, bet tikai tāds, kura tiesības darījums ir aizskāris.

Administratora tiesības darījuma apstrīdēšanā ir izņēmums no vispārējās darījumu apstrīdēšanas kārtības, un tās regulē Maksātnespējas likums. Administrators iegūst prasības tiesības tikai maksātnespējīgās sabiedrības vārdā un tikai maksātnespējas procesa ietvaros, kā darbību regulē Maksātnespējas likums. Šā likuma 17. nodaļā “Darījumu apstrīdēšana” noteikts, kādus darījumus, kādā termiņā un uz kāda pamata administrators ir tiesīgs prasīt atzīt par spēkā neesošiem [1].

Atbilstīgi Maksātnespējas likuma 96. panta pirmajai daļai administratoram ir tiesības celt tiesā prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu, ja tas nes zaudējumus parādniekam un bija noslēgts triju gadu laikā pirms juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas dienas (Tiesu prakses apkopojumā šis posms saukts par “aizdomu periodu”).

Ņemot vērā, ka atbilstīgi Maksātnespējas likuma 93. panta pirmās daļas 2. punktam no parādnieka mantas, kuru administrators atgūs, atzīstot darījumus par spēkā neesošiem, tiek apmierināti atzīto kreditoru prasījumi parādnieka maksātnespējas procesā, var secināt, ka administrators prasību par attiecīgā darījuma atzīšanu par spēkā neesošu faktiski ceļ parādnieka kreditoru interesēs.

Atbilstīgi Maksātnespējas likuma 118. panta desmitajai daļai vai Maksātnespējas likuma 147. panta piektajai daļai parādnieks fiziskās personas maksātnespējas procesā vai parādnieka akcionāri juridiskās personas maksātnespējas procesā naudas līdzekļus iegūtu tikai pēc visu maksātnespējas procesa izmaksu segšanas un kreditoru prasījumu apmierināšanas pilnā apmērā.

Ņemot vērā minēto, prasība tiek celta parādnieka vārdā, bet kreditoru interesēs. Parādnieka intereses faktiski izpaužas tikai kā kreditoru prasījumu apmierināšana pēc iespējas lielākā apmērā, nevis cerībā saņemt naudas līdzekļus, kas paliks pāri pēc mantas pārdošanas un visu kreditoru pamata un blakus prasījumu apmierināšanas.

Administratoru celto prasību priekšmets var būt dažāds. Lai gan administratori mēdz apstrīdēt parādnieka sniegtos galvojumus vai dotās ķīlas trešo personu saistību izpildes nodrošināšanai, šajā rakstā ilustrēšanai tiks izmantota administratoru celto prasību klasika – parādnieka mantas pārdošanas līguma apstrīdēšana, piemēram, viņam piederoša transporta līdzekļa vai neapgrūtināta nekustamā īpašuma atsavināšana trešajai vai saistītajai personai.

Administratori prasības darījumu atzīt par spēkā neesošu pamato ar sertificēta mantas vērtētāja atzinumu, no kura secināms, ka apstrīdamā darījuma objekta cena darījuma brīdī bija zemāka par sertificēta mantas vērtētāja noteikto tirgus vai piespiedu pārdošanas vērtību tajā pašā laikā. Kreditoriem nodarīto zaudējumu apmērs tiek noteikts, aprēķinot starpību starp šīm vērtībām.

Lai gan šāds secinājums dažkārt ir pamatots, tomēr – ne vienmēr. Prasība tiesā ceļama, un darījums atzīstams par spēkā neesošu, ja tiek pierādīts darījuma līgumslēdzēju pušu prettiesisks mērķis, kas vērsts uz kreditoru interešu aizskaršanu. Ja ir pierādījumi, ka manta pārdota par pazeminātu vērtību, tas nav pietiekošs darījuma atcelšanas pamats. Pirms administrators ceļ prasību tiesā, viņam iesākumā ir jānoskaidro, kura (vai kuru) kreditoru intereses darījums ir aizskāris, jo ne katra kreditora vārdā ir ceļama prasība un ne katra kreditora prasījums var tikt apmierināts no līdzekļiem, kas iegūti, realizējot mantu, kuru administrators, iespējams, atgūs, tiesai atzīstot darījumu par spēkā neesošu.

Maksātnespējas likuma 6. panta 1. un 2. punktā noteikts, ka maksātnespējas procesā tiek piemērots tiesību saglabāšanas princips – procesā tiek ievērotas pirms procesa iegūtās kreditoru tiesības un kreditoru vienlīdzības princips – kreditoriem tiek dotas vienādas iespējas piedalīties procesā un saņemt savu prasījumu apmierinājumu saskaņā ar saistībām, kuras tie nodibinājuši ar parādnieku pirms procesa uzsākšanas. Kā redzams, abi principi tiek piemēroti kreditoru tiesību aizsardzībai pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas parādniekam. Var secināt, ka principu piemērošanai ir jākonstatē brīdis, kad kreditors pirms procesa tiesības ir ieguvis.

Maksātnespējas likuma 73. pants regulē kreditoru prasījumu iesniegšanu. No minētā panta ceturtā punkta izriet, ka prasījumā jānorāda ne tikai prasījuma pamatojums, veids un apmērs, bet arī tā rašanās laiks.

Maksātnespējas likuma 78. panta pirmajā daļā noteikts, ka administratoram jākārtu kreditoru prasījumu reģistrs atbilstīgi administratora iepriekš pieņemtajiem lēmumiem. Kreditoru reģistrā tiek ierakstīta informācija, kas ir identiska tai, kuru kreditori norāda savos prasījumos. Atbilstīgi Maksātnespējas likuma 78. panta otrās daļas 4. punktam kreditoru reģistrā tiek atspoguļota arī informācija par prasījuma rašanās laiku.

Lai noskaidrotu brīdi, kad pirms parādnieka maksātnespējas procesa kreditors ieguvis tiesības, kuru ievērošana administratoram ir jānodrošina, Maksātnespējas likuma 6. panta 1. un 2. punkts jāvērtē kopsakarā ar Maksātnespējas likuma 73. panta ceturtās daļas 4. punktu, kurā noteikts, ka kreditoru prasījumos ir jānorāda kreditora prasījuma rašanās laiks. Tikko minētais ļauj secināt, ka maksātnespējas

principu piemērošanas nolūkos kreditora prasījumā likumdevējs ir paredzējis ne tikai prasījuma apmēra un veida, bet arī tā rašanās brīža norādīšanu. Maksātnespējas likumā nav atrodama neviena cita norāde, kādēļ kreditora prasījumā un kreditoru reģistrā būtu jāieraksta šķietami tik nenozīmīga informācija.

Datums, kuru kreditors prasījumā ir norādījis par prasījuma rašanās brīdi, ir uzskatāms arī par tiesību iegūšanas brīdi, kā ievērošana administratoram, atbilstīgi tiesību saglabāšanas un kreditoru vienlīdzības principam, ir jānodrošina. Jāņem vērā, ka administrators atbilstīgi Maksātnespējas likuma 74. panta pirmajai daļai ir vērtējis kreditora prasījumu (t. sk. prasījuma rašanās brīdi) un atzinis to par pamatotu, un minēto iemeslu dēļ iekļāvis kreditora prasījumu kreditoru reģistrā. Tātad administratoram būtu jārespektē savs lēmums un parādnieka maksātnespējas procesā jārikojas konsekventi.

Ņemot vērā, ka arī citiem parādnieka kreditoriem atbilstīgi Maksātnespējas likuma 80. panta otrajai daļai ir tiesības pārsūdzēt administratora lēmumu par kreditoru prasījumiem, secināms, ka, neapstrīdot administratora lēmumu, kreditori tam ir piekrituši. Un viņu piekrišana ir attiecināma arī uz kreditora prasījumā norādīto prasījuma rašanās datumu.

Civilprocesa likuma 1. panta pirmajā daļā noteikts, ka “katrai fiziskajai un juridiskajai personai ir tiesības uz savu aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizsardzību tiesā”. Kā precizēts Civilprocesa likuma komentāros [5, 17], profesora K. Torgāna zinātniskajā redakcijā, pie minētā panta – prasības tiesības rodas tikai nepamatota tiesību aizskāruma gadījumā.

Tādēļ būtiski ir noskaidrot, vai potenciāli apstrīdamais darījums ir nepamatoti aizskāris kreditora tiesības – vai mantas atsavināšana veikta ar nolūku to nobēdzināt no kreditoriem, lai nepieļautu mantas realizācijā iegūto līdzekļu sadali starp tiem.

Parādnieka iepriekš veikto darījumu apstrīdēšana tiek veikta kreditoru kopuma interešu vārdā, lai atgūtu līdzekļus kreditoru prasījumu apmierināšanai.

Kā norādīts Tiesu prakses apkopojumā “apstrīdams darījums liecina par nodomu izvairīties no saistību izpildes pret kreditoriem” [4, 58]. Ņemot vērā, ka Maksātnespējas likuma 96. panta pirmajā daļā noteikts, ka darījums ir apstrīdams, ja tas nodara zaudējumus parādniekam, “zaudējumu nodarīšanas fakts ir būtiskākais kritērijs darījuma apstrīdēšanai, atbilstoši maksātnespējas likumu vispārējam darījumu apstrīdēšanas regulējumam” [4, 20].

Tiesu prakses apkopojumā ir dotas norādes, ka administratoram pirms darījuma apstrīdēšanas ir jāskatās retrospektīvi. Darījumu apstrīdēšanā būtiski ir zināt kreditoru sastāvu maksātnespējas procesā, kā arī noskaidrot, kāds bijis parādnieka kreditoru sastāvs potenciāli apstrīdamā darījuma brīdī.

Augstākā tiesa Tiesu prakses apkopojumā norāda, ka, skatot maksātnespējas administratoru celtās prasības par darījumu apstrīdēšanu, tiesai būtiski ir noskaidrot:

- 1) vai “parādnieks jau ir bijis maksātnespējīgs darījuma brīdī, vai kļuvis maksātnespējīgs pēc darījuma, vai tā rezultātā”;
- 2) kāds ir bijis “kreditoru sastāvs darījuma slēgšanas brīdī” [4, 6].

Tiesu prakses apkopojumā ar jēdzienu “kreditori” netiek domāti nodrošinātie vai nenodrošinātie kreditori Maksātnespējas likuma 7. un 8. panta izpratnē, jo jēdziens “kreditori” tiek lietots attiecībā uz apstrīdamā / apstrīdētā darījuma brīdī esošiem kreditoriem, kad parādnieks, retrospektīvi skatoties, bija maksātnespējīgs.

Atzīstot darījumu par spēkā neesošu, tiek atgūta manta, kura ir atkārtoti jārealizē, bet iegūtie līdzekļi jāsadala starp kreditoriem. Atbilstīgi Civilprocesa likuma 1. pantam un Maksātnespējas likuma 6. panta 1. un 2. punktam ne katrs kreditors ir tiesīgs saņemt līdzekļus sava prasījuma apmierināšanai, bet tikai tas, kura tiesības apstrīdētais darījums ir aizskāris.

Tāpēc svarīgi saprast, kā vārdā administrators tiesā cels prasību, jo tikai šo kreditoru prasījumi var tikt apmierināti no līdzekļiem, kas tiks iegūti, realizējot mantu, kuru administrators atgūs, atzīstot darījumu par spēkā neesošu.

Piemēram, šāda situācija: administrators ir apstrīdējis parādnieka darījumu, kas slēgts 2012. gada 1. janvārī, savukārt maksātnespējas process parādniekam ir pasludināts 2014. gada 1. janvārī, bet kreditors prasījumā ir norādījis un administrators, pieņemot pozitīvu lēmumu par kreditora prasījumu, ir atzinis, ka prasījums ir radies 2013. gada 1. janvārī. Arī pārējie parādnieka kreditori nav apstrīdējuši administratora lēmumu par kreditora prasījumu. Šajā piemērā darījums atbilstīgi tiesību saglabāšanas

un kreditoru vienlīdzības principam nav aizskāris kreditora tiesības. Tādēļ kreditora interesēs darījums nav apstrīdams, bet gadījumā, ja prasība ir jau celta, tā nav apmierināma. Likumīga un efektīva procesa nodrošināšana nav savienojama ar administratora rīcību, pārskaitot līdzekļus kreditoram, kura tiesības apstrīdētais darījums nav aizskāris.

Savukārt, ja kreditora prasījums būtu radies pirms aizdomīgā darījuma, piemēram, 2011. gada 1. decembrī, administratoram būtu pienākums apstrīdēt darījumu, un kreditoram – tiesības saņemt līdzekļus sava prasījuma apmierināšanai no mantas, kuru administrators atguvis, atzīstot darījumus par spēkā neesošiem.

Šie piemēri parāda, ka ne visi kreditori ir tiesīgi saņemt līdzekļus sava prasījuma apmierināšanai no attiesātās mantas realizācijā iegūtajiem līdzekļiem.

Maksātnespējas likuma 96. pants par prasības celšanas kritēriju norāda zaudējumu konstatēšanu parādniekam, savukārt par prasījuma apmierināšanu tiek lietots jēdziens “kreditoru prasījumi”.

Nav šaubu, ka jēdziens “kreditoru kopums” ir plašāks, jo aptver visus kreditoru prasījumus. Tomēr apmierināti tiek tikai to kreditoru prasījumi, kuru tiesības darījums ir aizskāris, jo ticis slēgts ar mērķi nobēdzināt mantu pirms kreditoru piedziņas.

Gadījumā, ja vienošanās neaizskar kreditoru tiesības, nav būtiskas nozīmes, vai darījums ir slēgts starp saistītām personām. Augstākā tiesa Tiesu prakses apkopojumā secina, ka “darījumi par pazeminātu vērtību var būt apzināti virzīti uz kreditoru interešu aizskārums, taču var būt arī gadījumi, kad parādnieks pārdod aktīvus par pazeminātu cenu, lai īstermiņā risinātu skaidras naudas līdzekļu trūkumu bez nodoma kaitēt kreditoriem” [4, 6]. Turklāt likums nenosaka, ka darījumam vienmēr jānotiek par vērtību, kādu noteicis sertificēts vērtētājs.

Fakts, ka darījums ir slēgts par pazeminātu vērtību un / vai ar saistītām personām, nav kritērijs darījuma atcelšanai. Šāda virspusēja pieeja grautu tiesisko paļāvību, jo, kā norāda profesors K. Balodis, “iespēja brīvi veidot tiesiskās attiecības, noslēdzot tiesiskos darījumus, ir civiltiesībās valdošās privātautonomijas principa būtiskākā izpausme” [2, 150].

Darījuma apstrīdēšana nedrīkst būt bezatbildīga, pirms darījuma apstrīdēšanas administratoram ir jākonstatē parādnieka nodoms izvairīties no saistību izpildes pret kreditoriem. Kreditori, kas par tādiem ir atzīti maksātnespējas procesā, nedrīkst būt privilēģētā stāvoklī kā tie, kuru prasījumi apmierināti pirms maksātnespējas procesa pasludināšanas. Ja parādniekam darījuma slēgšanas brīdī nav bijuši kreditori, tad darījums slēgts labā ticībā. Izņēmums šim secinājumam ir gadījumā, ja īsi pēc mantas atsavināšanas parādniekam uzrodas kreditori.

Tiesību iegūšanas brīdi var pierādīt, iesniedzot administratoram debitoru / kreditoru parādu savstarpējo salīdzināšanas aktu. Atbilstīgi Gada pārskatu likuma 37. panta pirmajai daļai, likuma “Par grāmatvedību” 11. panta pirmajai daļai, Ministru kabineta noteikumu Nr. 585 “Noteikumi par grāmatvedības kārtošanu un organizāciju” 48. punktam ar mērķi, lai “grāmatvedības sniegtā informācija būtu patiesa, salīdzināma, savlaicīga, nozīmīga, saprotama un pilnīga” (likuma “Par grāmatvedību” 2. panta otrā daļa), debitoru un kreditoru prasījumu un saistību summas tiek periodiski salīdzinātas.

Latvijas Republikas Grāmatvežu asociācijas valdes loceklis *Dr. oec. A. Ponomarjovs* secina: “Pēc būtības savstarpējo norēķinu salīdzināšanas akts ir debitoru / kreditoru inventarizācijas saraksts, kurā ir uzrādīti attiecīga debitora / kreditora attaisnojuma dokumenti, parādu atlikumi un / vai noteiktā periodā veiktie norēķini. Savstarpējo norēķinu salīdzināšanas akts tiek sastādīts uz grāmatvedības reģistros izdarīto ierakstu pamata. Uzņēmuma un debitoru / kreditoru prasījumu un saistību atlikumu salīdzināšanas mērķis ir kvalitatīvas grāmatvedības informācijas sniegšana tās lietotājiem” [3].

Maksātnespējas likuma 70. panta otrajā daļā noteikts, ka pēc juridiskās personas maksātnespējas procesa pasludināšanas parādnieka pārstāvis ar pieņemšanas un nodošanas aktu nodod administratoram visus parādnieka organizatoriskos, personāla un grāmatvedības dokumentus, rīkojumus, izziņas, pārskatus un saraksti, kā arī parādnieka zīmogu un spiedogu.

Tātad administratora rīcībā ir jābūt debitoru / kreditoru parādu savstarpējam salīdzināšanas aktam, no kura jāvar skaidri secināt, vai darījuma brīdī parādniekam ir bijušas saistības pret kreditoru. Ja administratora rīcībā šāda akta nav, tad nav iespējams pierādīt saistību esamību, kas savukārt ir pamats prezumēt, ka attiecībā uz šādu kreditoru nav piemērojams tiesību saglabāšanas un kreditoru vienlīdzības princips.

Var būt situācijas, ka parādniekam, slēdzot darījumu, kreditoru nav bijis. “Darījumu apstrīdēšanas institūts prezumē, ka parādnieks var būt veicis apzinātas darbības, lai nodarītu zaudējumus kreditoriem” [4, 14]. Var secināt, ka ne jau darījuma zemā cena ir kritērijs tā apstrīdēšanai, bet gan zaudējumu nodarīšana kreditoriem.

Tiesu prakses apkopojumā norādīts, ka darījums ir apstrīdams, ja parādnieks bijis maksātnespējīgs darījuma brīdī vai kļuvis maksātnespējīgs pēc darījuma vai tā rezultātā [4, 6]. Visos gadījumos redzams, ka darījuma mērķis bijis rīkoties, lai atsavināmā manta kļūtu nepieejama kreditoru prasījumu apmierināšanai.

Tiesu prakses apkopojumā minētajam apgalvojumam var būt izņēmumi, jo kreditoru sastāvs parādniekam var mainīties. Tiek slēgti jauni līgumi, un izbeigti vecie. Jāvērtē ne tikai kreditora prasījuma rašanās brīdis vai jākonstatē, ka parādnieks ar maksātnespējas procesā atzīto kreditoru ir bijis tiesiskās attiecībās pirms šķietami apstrīdamā darījuma noslēgšanas brīža, ja administratoram ir aizdomas, ka darījuma rezultātā iestājusies maksātnespēja vai darījuma atsavināšana par pazeminātu vērtību.

Kreditora prasījums vienmēr ir pamatots ar atbilstīgu dokumentu, piemēram, ar līgumu vai spriedumu. No kreditora prasījumu pamatojošiem dokumentiem iespējams secināt kreditora saistību ar parādnieku nodibināšanas brīdi. Dažkārt, administratoram vērtējot nepieciešamību apstrīdēt parādnieka iepriekš slēgtu darījumu, ir būtiski zināt ne tikai kreditora prasījuma rašanās brīdi, bet arī saistību nodibināšanas brīdi. Piemēram, ja administratoram ir pārlicība, ka vienošanās subjektīvais mērķis bijis padarīt atsavināmo mantu nepieejamu kreditoru prasījumu apmierināšanai, tad viņam ir jāanalizē kreditora prasījumu pamatojošie dokumenti. Piemēram, ja aizdomīgais darījums ir slēgts 2014. gada 1. janvārī, bet kreditora prasījumu pamatojošajos dokumentos redzams, ka kreditors ar parādnieku nodibinājis tiesiskas attiecības (piemēram, noslēdzis līgumu) 2014. gada 1. jūnijā, tad nepārprotami šo kreditoru aizdomīgais darījums nav aizkāris un šī kreditora vārdā un interesēs tas nav apstrīdams!

Var secināt, ka kreditora tiesības nevar aizskart tāds darījums (arī par pazeminātu vērtību vai slēgts ar saistītām personām), kā kreditors vispār vēl nebija nodibinājis tiesiskas attiecības ar parādnieku.

Savukārt, ja darījums ir slēgts laikā, kad kreditora prasījums vēl nebija radies, bet starp kreditoru un parādnieku jau bija tiesiskas attiecības, tad administratoram ir jāvērtē, vai darījuma rezultātā nav iestājusies maksātnespēja.

Saskaņā ar Civillikuma 1403. pantu tiesisks darījums ir atļautā kārtā izdarīta darbība tiesisku attiecību nodibināšanai, pārgrozišanai vai izbeigšanai. Kā tas norādīts tiesību doktrīnā, tiesiskais darījums ir nozīmīgākais juridiskais instruments, kuru indivīdi, darbojoties privāto tiesību jomā, izmanto savu mantisko un nemantisko interešu īstenošanai. Bezatbildīgi būtu uzskatīt, ka visi darījumi, kas noslēgti Tiesu prakses apkopojumā nosauktajā “aizdomu periodā”, t. i., trīs gadu laikā pirms maksātnespējas pasludināšanas dienas, ir noveduši līdz maksātnespējai un tādēļ būtu apstrīdami. Jo, kā jau minēts iepriekš, tiesiska darījuma noslēgšanai nav jāsaņem sertificēta vērtētāja atzinums par darījuma priekšmeta tirgus cenu.

Role of Time of Creditor's Claim Arousal

Abstract

Insolvency Law puts an obligation to insolvency administrators to ensure lawful and effective run of insolvency proceedings. Provision of lawful and effective insolvency proceedings is not possible without evaluating the contracts that have previously been signed by a debtor.

Section 96 of Insolvency Law stipulates that the administrator shall have rights to bring an action to court regarding the recognition of transaction concluded by the debtor as invalid when the transaction has caused losses to the debtor. When the court settles the administrator's claim and recognises the relevant transaction as invalid, a property is obtained, and the administrator is obliged to resell it dividing the obtained funds.

The objective of the article is to emphasise the role of time the creditor's claim arose in administrators' claims regarding the recognition of the transaction as invalid, incl. in distribution of the funds obtained in the auction.

The author argues that opinion – only creditors' claims are unambiguously settled from the obtained funds – is mistaken and does not derive from the law. Even situations when the funds obtained in the result of a recurrent auction cannot be at all directed to settle the creditors' claims are possible.

In compliance with Section 1 of Civil Procedure Law, Paragraph 1 and 2, Section 6 of Insolvency Law, and Paragraph 4, Section 73 of Insolvency Law, not every creditor shall be entitled to receive funds for settling the claims, but this refers to those creditors whose rights have been violated by the transaction.

To conclude whether the transaction has violated the creditor's rights, the administrator should establish that the creditor recognised in the debtor's insolvency proceedings has had a claim against the debtor at the moment of the disputable transaction.

Section 73 of Insolvency Law regulates submission of the creditors' claims. According to Paragraph four of the above Section, not only the grounds for the claim, type and amount of the claim, but also the time the claim arose should be indicated in the creditor's claim.

The date indicated by the creditor in its claim as the time the claim arose is considered to be the moment of right acquisition, and observation of these rights should be provided by the administrator according to the principle of the preservation of rights and principle of creditor equality defined in Paragraph 1, Section 6 of Insolvency Law.

It can be concluded that the creditor is entitled to receive settlement of its claim only in the case when the disputable transaction has been concluded after the creditor's claim arose. When the creditor had no rights to receive funds for settling its claim at the moment of signing the initial transaction, such rights cannot arise during insolvency proceedings of the debtor.

Keywords: insolvency, administrator of insolvency proceedings, moment of right acquisition, legal proceeding.

Literatūra

1. Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas spriedums lietā PAC-1979/2013, npublicēts.
2. Balodis K. Ievads civiltiesībās. – Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 2007. – 150. lpp.
3. Latvijas Republikas Grāmatvežu asociācijas skaidrojums Par debitoru / kreditoru parādu savstarpējo salīdzināšanas aktu // http://www.auditadvice.lv/files/par_debitoru_kreditoru_pardu_savstarpjo_saldzinanas_aktu.pdf (sk. 07.01.2015.).
4. Tiesu prakses apkopojuma Tiesu prakse lietās par darījumu apstrīdēšanu un zaudējumu piedziņu no parādnieka pārstāvjiem maksātnespējas procesu ietvaros kopsavilkuma 8. punkts, 58. lpp. // <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/civiltiesibas/> (sk. 12.02.2015.).
5. Satversmes tiesas lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-25-01. Satversmes tiesas secinājumu 20. punkts, 24. lpp. // http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/lem_tiesv_izbeig_2012-25-01.pdf (sk. 12.02.2015.).
6. UNCITRAL legislative guide insolvency law, 2004, paragraph 156, p. 137.
7. Torgāns K. (red.) Civilprocesa likuma komentāri. I daļa. – Tiesu namu aģentūra, 2011. – 17. lpp.